
**IMPACT VAN DE CORONAMAATREGELEN
OP KINDEREN, JONGEREN EN JONGVOLWASSENEN**

Onderwijs & werk

De uitdagingen waren groot voor het onderwijs. Er was voornamelijk een negatieve ervaring met thuisonderwijs, met leerlingen en ouders die vrezen voor leerverlies. Werk werd niet voldoende onderzocht.

INHOUD

ONDERWIJS

- 1** DE UITDAGINGEN WAREN GROOT VOOR DE ONDERWIJSINSTELLINGEN OVER ALLE NIVEAUS HEEN
- 2** AFSTANDSONDERWIJS WERD VOORNAMELIJK ALS NEGATIEF ERVAREN
- 3** STUDENTEN VERPLEEGKUNDE VOELDEN ZICH GEWAARDEERD
- 4** BESTAANDE ONDERWIJSONGELIJKHEID WERD VERSTERKT DOOR DE CORONAMAATREGELEN

WERK

LEGENDE

SYMBOLEN

aanbeveling

ontbrekende informatie

LEEFTIJD DOELGROEPEN

jonge kinderen
0-6 jaar

kinderen
6-12 jaar

jongeren
12-18 jaar

jongvolwassenen
18-25 jaar

volwassenen
18+

ACHTERGROND

Deze overzichtstudie brengt een brede waaier aan onderzoeken in kaart met betrekking tot de impact van de coronamaatregelen op (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Aan de hand van een systematische verzameling van en oproep naar relevant onderzoek biedt deze overzichtstudie inzicht in de wisselwerking tussen de genomen coronamaatregelen en de leefwereld van personen tussen 0 en 25 jaar.

In totaal werden **964 onderzoeken** gescreend, waarvan **105 geaccepteerd** werden voor verdere analyse. Daarnaast werden 10 onderzoeken toegevoegd die gekend waren bij de onderzoekers. De systematische literatuurstudie liep van maart tot en met juni 2022.

KeKi en JOP organiseerden ook een **cocreatief kennisinitiatief**, IMPULS. We werkten samen met onderzoekers, beleidsmakers en praktijkmedewerkers aan een datavisualisatie over kinderen, jongeren, jongvolwassenen. Op IMPULS hebben we kennis verbonden, legden we overeenkomsten en verschillen bloot tussen de resultaten en inzichten en detecteerden we blinde vlekken.

De bevindingen worden verdeeld over verschillende thema's:

GEZONDHEID

SPECIFIEKE DOELGROEPEN

ONDERWIJS & WERK

WONEN EN BUURTBELEVING

SOCIALE MEDIA

VRIJE TIJD

GEWELD & CONFLICT

Het is op basis van de huidige onderzoeksresultaten moeilijk om algemene conclusies te trekken over de impact van de coronamaatregelen op personen tussen 0 en 25 jaar. Bovendien blijft de langetermijnimpact onduidelijk. Er moet hiervoor meer gevarieerd onderzoek gebeuren naar de coronamaatregelen.

Details over de onderzoeken staan in de voetnoten. Elk onderzoek kadert binnen een bepaalde context: de geldende coronamaatregelen, de bevroegde groep van (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen, de onderzoeksvraag en de gehanteerde methodologie. Het is belangrijk om aandacht te hebben voor de specificiteit van elk individueel onderzoek. Om die reden moeten vergelijkingen tussen onderzoeken met voorzichtigheid gelezen worden. Bij onduidelijkheid over de onderzoeksmethode, wordt dit aangegeven in de voetnoot met vierkante haakjes ([]).

Onderwijs

Het sluiten van scholen als een maatregel tegen de verspreiding van het coronavirus leidde tot veel stress en bezorgdheden bij leerlingen en studenten. De langetermijnpact van het verplichte afstandsonderwijs blijft voorlopig onduidelijk, al vrezden ouders en leerlingen voor een leerverlies. Verdere digitalisering van het onderwijs, door bijvoorbeeld afstandsonderwijs, werd dan weer als positief ervaren door sommige leerlingen en studenten. Bestaande ongelijkheden werden versterkt. Leerlingen en studenten in kwetsbare situaties konden vaak onvoldoende mee met de digitalisering.

1

DE UITDAGINGEN WAREN GROOT VOOR DE ONDERWIJSINSTELLINGEN OVER ALLE NIVEAUS HEEN

De **uitdagingen** waren zeer groot voor scholen. Dit kwam voornamelijk door de snel **wijzigende maatregelen**. De pandemie vroeg om sterk schoolleiderschap, met oog voor flexibiliteit en daadkracht, duidelijkheid en omkadering, afstemming en communicatie, waarderen en motiveren en kwaliteitsbewaking.¹ De communicatie van de overheid en de vele wijzigingen van de maatregelen die betrekking hadden op onderwijs zorgden bijvoorbeeld voor veel ergernissen bij sommige onderwijsaanbieders. De aandacht voor groepen in kwetsbare situaties en het openhouden van basisonderwijs werd geapprecieerd.² Leraren dienden zich snel aan te passen. Wat vroeger fysiek gebeurde, gebeurde al snel online. Veel onderwijsinstellingen hadden het materiaal en de toegang tot het internet, maar er was niet altijd voldoende ondersteuning voor ouders en leerkrachten om deze te gebruiken.³

1,2- Leen Alaerts, 'Rol van beleid, schoolleiderschap, zorg en de impact van corona op gelijke kansen', 2021. Methode: Verzameling van 770 ervaringen uit alle onderwijsniveaus via een platform. Er werden ook gesprekken met 50 betrokkenen. Niet representatief. Niet generaliseerbaar. [gemakssteekproef]. Niet representatief. Geografische scope: Leuven. Onderzoekperiode: december 2020 - 13/03/2021.

3-Tony Hall e.a., 'Education in precarious times: a comparative study across six countries to identify design priorities for mobile learning in a pandemic', 24/06/2020. Methode: In het kader van een bestaand project (DEIMP 2017-2020) worden principes uitgewerkt. Grote onderwijsveranderingen worden bekeken. Geografische scope: Verschillende landen: VK, Australië, België, Cyprus, Ierland en Nederland. Onderzoekperiode: 2020.

TERUG NAAR SCHOOL NA DE EERSTE LOCKDOWN

KINDEREN

6%

van de ouders
wou hun kind
niet terug naar
school sturen¹⁰

85%

van de kinderen wou
graag terug naar
school¹¹

JONGEREN

8%

van de ouders wou hun
kind ouder dan 12
niet terug naar
school sturen¹⁰

72%

van de jongeren wou
graag terug naar
school¹¹

99%

van de leerlingen
ging bij versoepelin-
gen terug naar
school¹⁰

Heel wat kinderen, jongeren en jongvolwassenen misten het om naar school te gaan.⁴ Kinderen en jongeren gaven aan dat ze contactonderwijs wilden zoals voor de coronapandemie.⁵ Scholen in Europa, waren, tussen midden maart 2020 en midden maart 2021, gemiddeld 60 schooldagen integraal gesloten. Ook afstandsonderwijs werd niet gegarandeerd gedurende deze periode in Europa.⁶

In een Europees onderzoek gaf 31% van de Belgische ouders aan dat hun kind niet volwaardig kon **deelnemen aan het afstandsonderwijs**. Vooral kinderen en jongeren met mentale gezondheidsproblemen konden niet volwaardig deelnemen aan het thuisonderwijs. Ouders met kinderen en jongeren met een leerstoornis gaven ook aan dat ze weinig ondersteuning kregen.⁷

Volgens ouders ervaren kinderen en jongeren met **ontwikkelingsstoornissen** het afstandsonderwijs als negatief, omdat er te weinig rekening werd gehouden met hun noden.⁸ Daarnaast meldde Unia een klacht over de ongelijke behandeling van kinderen die voor de coronapandemie al thuisonderwijs volgden. Deze kinderen vonden dat ze ongelijk behandeld werden, omdat examens moesten afleggen in juni 2020, terwijl de andere leerlingen uit hun school beoordeeld werden op basis van het dagelijks werk.⁹

Uit de voorlopige resultaten van een bevraging in mei 2020 bleek dat een klein deel van de ouders hun kind niet **terug naar school** wou laten gaan. Dit was 6% bij kinderen jonger dan 12 jaar en 8% bij jongeren. Tussen 10% en 14% van de ouders twijfelde nog. Uit de voorlopige resultaten van een vervolgbevraging in december 2020 bleek dat 99% van de leerlingen terug naar school ging bij versoepeling van de maatregelen. De kinderen en jongeren die niet naar school gingen, hadden meestal een ontwikkelingsstoornis.¹⁰ Uit een andere bevraging bleek dat ruim 85% van de kinderen en 72% van de jongeren graag terug naar school wou.¹¹

4- Uit de Marge, 'De impact van de COVID-19-maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties', mei 2020. Methodologie: Bevraging. Respondentengroep: kwetsbare kinderen en jongeren via de jeugdwerkers. Respondentenaantal: 2.412 kinderen en jongeren uit 35 gemeenten [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoekperiode: 2020. En KRC, KiReCO en KeKi, 'Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17.335 kinderen tot 12 jaar en 26.675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44.030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

5- JongKortrijk, 'EN OE IST NU?'. - Methode: Bevraging. Respondentengroep: kinderen en jongeren uit Kortrijk. Respondentenaantal: 1362, waarvan 1222 leerlingen (1025 secundair onderwijs). 123 deelnemers waren van het schoolteam. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Kortrijk. Onderzoekperiode: 14/10/2021 - 15/11/2021.

6- Ides Nicaise e.a., 'The impact of the COVID -19 crisis on vulnerable groups in the EU: Homeless people, migrants, Roma, people with disabilities and vulnerable children', niet gepubliceerd. Methodologie: Reflectie over de status van de kennis door een inzicht te geven in het bestaande onderzoek (empirisch). Geografische scope: EU (incl. België). Onderzoekperiode: tot eind mei 2021.

7- Lisa Thorell e.a., 'Parental experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic: Differences between seven European countries and between children with and without mental health conditions', 7/01/2021. Methode: Een survey gericht aan ouders. Respondentengroep: ouders van kindertussen 5 en 19 jaar die thuisonderwijs volgen n.a.v. de coronapandemie met overrepresentatie van kinderen met een mentaal gezondheidsprobleem. Respondentenaantal: 6720 ouders van 7 landen, 508 ouders van België. Geografische scope: Europa (incl. België). Onderzoekperiode: 28/04/2020-21/06/2020.

8, 10- Elke Baten e.a., 'Problemen bij thuisleren groter bij kinderen met ontwikkelingsstoornis' en 'Thuisonderwijs tijdens de COVID-19 pandemie: de eerste resultaten van de derde fase (herbevraging na zes maanden)', 8/06/2020 en niet gepubliceerd. Tweede fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar die zowel deelnamen aan de eerste bevraging als nieuwe deelnemers, (94% moeder), 78% hoger opgeleid. 63% van de deelnemende kinderen geen ontwikkelingsstoornissen. Respondentenaantal: 1795. Gemakssteekproef. Derde fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar, vnl. moeders (96%), 47% ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 847. Er werd ook een test afgelegd door kinderen die verder geanalyseerd zal worden. Gemakssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: Tweede fase: 6/05/2020-18/05/2020. Derde fase: 17/12/2020-17/01/2021 (ging over de periode van de start van het schooljaar tot de kerstvakantie).

9- UNIA, 'COVID-19: een test voor de mensenrechten (eerste rapport)'. 2020. Methode: Samenvatting coronagerelateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 1/02/2020-19/08/2020.

11- KRC, KiReCO en KeKi, 'Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17.335 kinderen tot 12 jaar en 26.675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44.030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

“ Ik hoor vaak dat kinderen heel veel huiswerk krijgen. Soms zijn ze er wel vier uur per dag aan bezig. Dat is veel te lang. Het werkt zeker niet motiverend voor kinderen. Ze zijn vaak teleurgesteld en krijgen het gevoel dat ze het ‘niet kunnen’. Bij 12-jarigen wordt het huiswerk daardoor al wat makkelijker aan de kant gezet. Ze vinden het te moeilijk: er zit nieuwe leerstof bij en niet elke ouder kan hen helpen, vaak door een taalbarrière tussen ouder en kind.¹²

-bevraging bij jeugdwerkers en kinderen en jongeren in kwetsbare situaties

”

81,2%

van de kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie gaven aan moeilijkheden te hebben met *preteaching* en huiswerk.

2

AFSTANDSONDERWIJS WERD VOORNAMELIJK ALS NEGATIEF ERVAREN

De bevindingen gaan voornamelijk over de eerste lockdown (maart-juni 2020).

THUISLEERTIJD NAM TOE. AFSTANDSONDERWIJS BESTOND IN DE EERSTE LOCKDOWN VOORNAMELIJK VOORNAMELIJK UIT ZELFSTUDIE

Ouders gaven aan dat er onvoldoende tijd was voor het schoolwerk en kinderen en jongeren te veel schooltaken hadden.¹³ Kinderen en jongeren spendeerden dagelijks meer **tijd aan thuisleren** tijdens het afstandsonderwijs. De dagelijkse tijd gespendeerd aan thuisleren steeg meer voor het secundair onderwijs dan lager onderwijs. Meisjes spendeerden meer dagelijkse tijd aan thuisleren dan jongens. Kinderen en jongeren die intrinsiek gemotiveerd waren om voor school te werken, spendeerden meer tijd aan thuisleren, mogelijk omdat ze minder snel opgaven wanneer ze iets niet begrepen. Volgens de onderzoekers was de totale tijd dat kinderen en jongeren spenderen aan thuisleren tijdens het afstandsonderwijs niet hoger dan de totale tijd die leerlingen normaal doorbrengen op school en nodig hebben voor thuisleren. Opvallend is dat de werkelijke gespendeerde uren thuisleren hoger waren voor kinderen en jongeren met ontwikkelingsstoornissen, zowel voor als tijdens afstandsonderwijs.¹⁴ Uit de voorlopige resultaten van een vervolgbevraging bleek dat er een verdere stijging was in het aantal uren dat kinderen spendeerden aan thuisleren in de lagere school tussen april 2020 en mei 2020. In het middelbaar onderwijs bleef het aantal uur gespendeerd aan thuisleren ongeveer gelijk. De tijdsinvestering in het secundair onderwijs verschilde bovendien niet significant tussen jongeren met of zonder ontwikkelingsstoornis. Voor de coronapandemie maakten 75% van de kinderen en jongeren met ontwikkelingsstoornissen en 20% van de kinderen en jongeren zonder ontwikkelingsstoornissen gebruik van bijkomende ondersteuning, zoals logopedie, kinesitherapie, psychotherapie, begeleiding door een zorgcoördinator, het CLB, het ondersteuningsnetwerk of bijles. Deze ondersteuning viel in mei 2020 bijna volledig weg.¹⁵ Opvallend is dat 81.2% van de kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie aangaven moeilijkheden te hebben met *preteaching* en huiswerk.¹⁶

12,16- Uit de Marge, 'De impact van de COVID-19-maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties', mei 2020. Methodologie: Bevraging. Respondentengroep: kwetsbare kinderen en jongeren via de jeugdwerkers. Respondentenaantal: 2.412 kinderen en jongeren uit 35 gemeenten [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoekperiode: 2020.

13,15- Elke Baten e.a., 'Problemen bij thuisleren groter bij kinderen met ontwikkelingsstoornis' en 'Thuisonderwijs tijdens de COVID-19 pandemie: de eerste resultaten van de derde fase (herbevraging na zes maanden)', 8/06/2020 en niet gepubliceerd. Tweede fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar die zowel deelnamen aan de eerste bevraging als nieuwe deelnemers, (94% moeder), 78% hoger opgeleid. 63% van de deelnemende kinderen geen ontwikkelingsstoornissen. Respondentenaantal: 1795. Gemakssteekproef. Derde fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar, vnl. moeders (96%), 47% ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 847. Er werd ook een test afgelegd door kinderen die verder geanalyseerd zal worden. Gemakssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: Tweede fase: 6/05/2020-18/05/2020. Derde fase: 17/12/2020-17/01/2021 (ging over de periode van de start van het schooljaar tot de kerstvakantie).

14- Elke Baten e.a., 'The Impact of School Strategies and the Home Environment on Home Learning Experiences During the COVID-19 Pandemic in Children With and Without Developmental Disorders', 11/02/2022. Methode: Cross-sectional Online survey. Respondentengroep: ouders van kinderen. 94% van de invullers is moeder. 55% van de kinderen is een jongen. Meer dan 50% van de ouders heeft een bachelordiploma. 35% van de kinderen heeft een ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 2222 ouders, 1949 werden volledig ingevuld. Gemakssteekproef. Sneeuwbalsteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 16/03/2020-6/04/2020 is de onderzoekperiode. Dit werd retroactief bevestigd tussen 3/4/2020 en 17/4/2020.

TUSSEN 19 EN 35%

van de leerlingen uit het ASO, TSO en BSO gaf aan **online begeleiding** te krijgen als ze het moeilijk hadden

77%

van de leerlingen ASO en TSO gaf aan dat online lessen voor de hele klasgroep de meest voorkomende onderwijsactiviteit was.

52%

van de leerlingen BSO gaf aan dat online lessen voor de hele klasgroep de meest voorkomende onderwijsactiviteit was.

Tijdens het afstandsonderwijs werden opdrachten vaker gebruikt als **lesmethode** (96% van de leraren) dan lessen (26%). Dit leek een impact te hebben op de effectiviteit van de lessen tijdens het afstandsonderwijs voor **kinderen en jongeren** met een ontwikkelingsstoornis. Dit effect was meer uitgesproken in het secundair onderwijs. De intrinsieke motivatie van leerlingen was cruciaal voor de effectiviteit van lessen tijdens het afstandsonderwijs.¹⁷ Uit de voorlopige resultaten van een vervolgbepassing in mei 2020 bleek dat leraren al snel hun opdrachten beter afstemden en meer inzetten op ingesproken en live lessen.¹⁸ In België bestond in het begin van de coronapandemie slechts 11% van de onderwijstijd uit contact met de leraar en was een groot deel zelfstudie (54%).¹⁹ Uit een bevestiging bij alle onderwijsvormen secundair onderwijs gaf 77% van de leerlingen ASO en TSO aan dat online lessen voor de hele klasgroep de meest voorkomende onderwijsactiviteit was. In het BSO was dat 52%. Tussen 19% en 35% van de leerlingen uit het ASO, TSO en BSO gaf aan online begeleiding te krijgen als ze het moeilijk hadden.²⁰

Wat de lesmethodes betreft tijdens het afstandsonderwijs gaven **studenten** aan dat ze de voorkeur hadden voor afstandsonderwijs waarbij ze de lesgever kunnen zien.²¹ Uit onderzoek bleek dat slechts 1 op 3 studenten zich voldoende ondersteund voelde tijdens het afstandsonderwijs.²²

17- Elke Baten e.a., 'The Impact of School Strategies and the Home Environment on Home Learning Experiences During the COVID-19 Pandemic in Children With and Without Developmental Disorders', 11/02/2022. Methode: Cross-sectional Online survey. Respondentengroep: ouders van kinderen. 94% van de invullers is moeder. 55% van de kinderen is een jongen. Meer dan 50% van de ouders heeft een bachelordiploma. 35% van de kinderen heeft een ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 2222 ouders, 1949 werden volledig ingevuld. Gemakssteekproef. Sneeuwbalsteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 16/03/2020-6/04/2020 is de onderzoekperiode. Dit werd retroactief bevestigd tussen 3/4/2020 en 17/4/2020.

18- Elke Baten e.a., 'Problemen bij thuisleren groter bij kinderen met ontwikkelingsstoornis' en 'Thuisonderwijs tijdens de COVID-19 pandemie: de eerste resultaten van de derde fase (herbevestiging na zes maanden)', 8/06/2020 en niet gepubliceerd. Tweede fase: Online bevestiging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar die zowel deelnamen aan de eerste bevestiging als nieuwe deelnemers, (94% moeder), 78% hoger opgeleid. 63% van de deelnemende kinderen geen ontwikkelingsstoornissen. Respondentenaantal: 1795. Gemakssteekproef. Derde fase: Online bevestiging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar, vnl. moeders (96%), 47% ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 847. Er werd ook een test afgelegd door kinderen die verder geanalyseerd zal worden. Gemakssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: Tweede fase: 6/05/2020-18/05/2020. Derde fase: 17/12/2020-17/01/2021 (ging over de periode van de start van het schooljaar tot de kerstvakantie).

19- Lisa Thorell e.a., 'Parental experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic: Differences between seven European countries and between children with and without mental health conditions', 7/01/2021. Methode: Een survey gericht aan ouders. Respondentengroep: ouders van kindertussen 5 en 19 jaar die thuisonderwijs volgen n.a.v. de coronapandemie met overrepresentatie van kinderen met een mentaal gezondheidsprobleem. Respondentenaantal: 6720 ouders van 7 landen, 508 ouders van België. Geografische scope: Europa (incl. België). Onderzoekperiode: 28/04/2020-21/06/2020.

20- Rianne Janssen e.a., 'Peiling Project Algemene Vakken (PAV) in derde graad secundair onderwijs, bso', 2021. Methode: Peilingonderzoek. Representatieve steekproef van scholen en leerlingen. Respondentenaantal: 2944 leerlingen. Er werd over alle onderwijsvormen heen (aso, tkso en bso) een extra coronabevestiging gehouden. Representatieve steekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei 2021.

21- Alan Sangster e.a., 'Insights into accounting education in a COVID-19 world', 4/08/2020. Methode: Compilatie van persoonlijke reflecties van 66 deelnemers. Geografische scope: 45 landen, incl. België. Onderzoekperiode: mei-juni 2020.

22- Vives Hogeschool, 'STUDEREN IN (POST-)CORONA TIJDEN', 8/07/2020. Methode: Online bevestiging aangevuld met kwalitatieve bevestiging bij studenten, begeleiders en medewerkers en een studentenpsycholoog. In kader van het PWO 'Diversiteit in het hoger onderwijs: instroom en doorstroom van studenten met een migratieachtergrond'. Respondentengroep: studenten van VIVES, LUCA school of arts, UCLL. Respondentengroep: 2633. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei en juni 2020.

HET AFSTANDSONDERWIJS ZORGDE IN DE EERSTE LOCKDOWN VOOR STRESS EN ZORGEN

Kinderen en jongerenervaarden veel stress door het schoolwerk in de eerste lockdown. Ze begrepen de opdracht niet, er was te veel drukte thuis of ze hadden het juiste materiaal niet.²³ Ouders gaven aan dat kinderen en jongeren voornamelijk **negatieve ervaringen hadden met afstandsonderwijs**.²⁴ Eerder dan leeftijd, hadden persoonlijkheidskenmerken een impact op de gevolgen van de lockdown. Jongeren die belang hechten aan sociale of stressvrije omgevingen hadden een negatievere impact van de coronamaatregelen op het thuisleren. Zij misten het gewone schoolleven meer en hadden meer stress omwille van de schoolsluiting. Ze ervoeren ook meer spanningen thuis. Leerlingen die ordelijk en plichtsbewust zijn, gingen beter om met de overstap naar voltijs afstandsonderwijs. Creatieve en intellectueel nieuwsgierige leerlingen waren vaker bereid om anderen te helpen tijdens de coronapandemie en zichzelf nieuwe vaardigheden aan te leren. Jongeren die extravert zijn, hadden nieuwe vaardigheden geleerd, maar verwachtten ook een daling van hun schoolresultaten. Hoe jongeren de pandemie ervaren hebben, is dus niet enkel afhankelijk van hun sociaaleconomisch profiel, maar ook van hun persoonlijkheidskenmerken.²⁵ Uit onderzoek bleek dat jongeren **schoolgerelateerde stress** ervoeren door het afstandsonderwijs. De leeromgeving was de sterkste voorspeller van stress.

Sociale ondersteuning hebben thuis (bv. iemand die helpt met huiswerk) en geen materiële deprivatie hebben (als elementen van de leeromgeving) verminderden de kans op stress. Een groot gezin bleek een nog grotere voorspeller van stress. Jongeren uit families met een kwetsbare socio-economische achtergrond leefden vaker in overbevolkte huizen. Jongeren die rapporteerden dat hun gezin meer financiële moeilijkheden ervoerde sinds de coronacrisis rapporteerden meer dan dubbel zo veel toegenomen stress, dan jongeren zonder financiële moeilijkheden. Ook huiselijk geweld was gerelateerd aan toegenomen stress, net zoals geen eigen plek hebben om te ontspannen. Zo verminderde contact (online of in persoon) met vrienden de kans op toegenomen stress.²⁶

23- KRC, KiReCO en KeKi, '[Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis](#)', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17,335 kinderen tot 12 jaar en 26,675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44,030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

24- Lisa Thorell e.a., '[Parental experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic: Differences between seven European countries and between children with and without mental health conditions](#)', 7/01/2021. Methode: Een survey gericht aan ouders. Respondentengroep: ouders van kindertussen 5 en 19 jaar die thuisonderwijs volgen n.a.v. de coronapandemie met overrepresentatie van kinderen met een mentaal gezondheidsprobleem. Respondentenaantal: 6720 ouders van 7 landen, 508 ouders van België. Geografische scope: Europa (incl. België). Onderzoekperiode: 28/04/2020-21/06/2020.

25- Kristof De Witte e.a., '[De rol van persoonlijkheidskenmerken in de ervaringen van leerlingen tijdens de COVID-19 crisis](#)', 7/10/2020. Methode: Enquête. In januari werden de persoonlijkheidskenmerken verzameld. Eind juni werden dezelfde leerlingen bevestigd over lockdown en schoolsluiting. Respondentengroep: 35 Vlaamse middelbare scholen - leerlingen. Respondentenaantal: 347 leerlingen in de tweede en derde graad. [longitudinaal]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: Januari-juni 2020.

26- David De Coninck e.a., '[Distance Learning and School-Related Stress Among Belgian Adolescents During the COVID-19 Pandemic](#)', 27/01/2022. Methode: Dataset #jongerenovercorona (44,030 kinderen en adolescenten) waaruit 6 items gerelateerd aan online leren uitgehaald werden, 3 items rond familie en 3 items rond peers. De dataset werd beperkt tot middelbaar onderwijs -> 16,163. Er werd een analytische statistische analyse uitgevoerd op de data.[gemakssteekproef]. Niet representatief. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

70%

van de **studenten** gaf aan dat ze een negatieve impact hadden van de coronamaatregelen op hun studies²⁷

60%

van de **studenten** voelden zich eenzamer²⁸

Ook **studenten** hadden voornamelijk negatieve ervaringen met afstandsonderwijs tijdens de coronapandemie. In een internationaal onderzoek gaf 70% van de studenten aan dat ze een negatieve impact hadden van de coronamaatregelen op hun studies. Het sluiten van de hogescholen en universitaire instellingen zorgde voor een tekort aan sociale contacten, motivatie en mentale gezondheidsproblemen zoals stress en verveling.²⁷ Een ander onderzoek bevestigde dat 6 op 10 studenten zich eenzamer voelde.²⁸ Bovendien maakten studenten zich zorgen dat hun studieprogramma onderbroken zou worden.²⁹ Studenten ervaren de coronaperiode als chaotisch.³⁰

Een onderzoek naar de interpersoonlijke interacties van studenten tijdens het afstandsonderwijs in het begin van de pandemie toonde aan dat studenten het belangrijk vonden om de mogelijkheid te hebben om hun **frustraties te uiten**. Deze “negatieve” copingstrategie bleek in de context van de pandemie belangrijk om affectie en cohesie te versterken. Jongvolwassenen wilden ook relaties opbouwen met andere studenten. Het expliciet erkennen van anderen in de leeromgeving, zoals het reageren op of verder bouwen op wat een leraar of andere leerling zei, versterkte ook affectie en cohesie tussen de studenten.³¹

27- Alan Sangster e.a., 'Insights into accounting education in a COVID-19 world', 4/08/2020. Methode: Compilatie van persoonlijke reflecties van 66 deelnemers. Geografische scope: 45 landen, incl. België. Onderzoekperiode: mei-juni 2020.

28- Helena Calleeuw e.a., 'Nieuw academiejaar: 'We moeten zoveel mogelijk studenten aan boord houden'', 21/09/2020. Methode: In kader van het PWO 'Diversiteit in het hoger onderwijs: instroom en doorstroom van studenten met een migratieachtergrond'. Online bevraging. Respondentengroep: studenten van VIVES, LUCA school of arts, UCLL. Respondentengroep 2633. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei 2020.

29- Leal Filho, Walte e.a., 'Impacts of COVID-19 and social isolation on academic staff and students at universities: a cross-sectional study', 24/06/2021. Methode: Cross-sectional survey en convenience sampling en snowball en verder verspreiding via netwerken. Respondentenaantal: 711 antwoorden. Gemakssteekproef. Sneeuwbalsteekproef. Niet representatief. Geografische scope: 41 landen (incl. België). Onderzoekperiode: 14/04/2020-4/05/2020.

30- Dorien Ulenaers e.a., 'Clinical placement experience of nursing students during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study', 13/01/2021. Methode: Cross-sectional study in 9 B verplegingsopleidingen. Respondentengroep: alle studenten +18 die ingeschreven zijn in een verplegingsopleiding in België. 90% van de respondenten is vrouw. 34% zat in het tweede jaar van de opleiding. Respondentenaantal: 665. [toevalssteekproef]. [niet representatief]. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: Maart-juni 2020

31- Mari Alger e.a., "I took physical lessons for granted": A case study exploring students' interpersonal interactions in online synchronous lessons during the outbreak of COVID-19', 7/01/2022. Methode: Exploratory case study. Language-focussed context analysis van tekst-based chat data en een thematische analyse van de reflectie antwoorden van een kwalitatieve bevraging (verzonden na het examen van het vak om bias te vermijden en geen stress te veroorzaken). Respondentengroep: studenten ingeschreven voor het vak English as a Foreign Language. Respondentenaantal: 40. [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Gent. Onderzoekperiode: 2e semester schooljaar 2019-2020 (februari - juni 2020).

LEERLINGEN EN OUDERS VREZEN LEERVERLIES

Kinderen waren bezorgd over hun schoolresultaten, inclusief achterstand op school.³² Onderzoek is het erover eens dat het sluiten van scholen in de eerste lockdown leidde tot een **leerachterstand**. Het effect is nog sterker voor kinderen en jongeren in kwetsbare situaties.³³ Uit een onderzoek blijkt dat het sluiten van scholen in 2020 een negatief effect had op de leerprestaties van leerlingen uit het zesde leerjaar. De leerverliezen waren groot, zeker rekening houdend met het feit dat leerlingen uit het zesde leerjaar als één van de eersten opnieuw naar school konden. Leerlingen van andere jaren ervoeren mogelijk een nog groter negatief effect. Ongelijkheid in en tussen de scholen is bovendien toegenomen. Scholen met meer leerlingen in kansarme situaties hadden een groter leerverlies.³⁴ Hoe meer sluitingsdagen, hoe hoger het leerverlies.³⁵ Ouders schatten in het eerste semester van het schooljaar 2020-2021 in dat kinderen en jongeren tegenover het vorige schooljaar achterstand opgelopen hadden op vlak van rekenen, lezen, spellen en de algemene vakken. Ouders van kinderen en jongeren zonder ontwikkelingsstoornis schatten de opgelopen achterstand gemiddeld in als 2.7 op een schaal van 1 (geen achterstand) tot 10 (ernstige achterstand). Bij ouders van kinderen en jongeren met een ontwikkelingsstoornis was dat gemiddeld 3.5.³⁶

Een peilingsonderzoek vergeleek de schoolresultaten van 2021 met de resultaten van 2013 voor het vak "Project Algemene Vakken (PAV)" in de derde graad secundair onderwijs BSO. Hieruit bleek dat de resultaten over de hele lijn zwak zijn. De **bijna exclusieve inzet van afstandsonderwijs** speelde hier mogelijk een rol. Bijna alle leerkrachten rapporteerden dat ze extra inspanningen deden om kwetsbare leerlingen te bereiken, maar slechts de helft gaven aan dat ze er ook effectief in slaagden.³⁷ Later onderzoek toonde aan dat er een significante leervertraging was bij Vlaamse leerlingen van het zesde leerjaar sinds de pandemie. Deze leervertraging verbeterde in 2021 voor verschillende vakken, behalve voor taal. De leervertraging nam toe voor Nederlands in 2021. Het verschil tussen de vakken kan onder andere verklaard worden doordat het gebruik van mondkapjes een grotere impact heeft op het leerproces van talen dan bij andere vakken. Er was een lichte, maar niet significante, verbetering van de leerprestaties van de meest kwetsbare leerlingen in 2021. De toetscores voor wiskunde voor de best presenterende leerlingen in 2021 daalden dan weer significant. In de regio's waar er een zomerschool was, werd de leervertraging zowel voor Nederlands als voor wiskunde gestopt.³⁸

32- Verolien Cauberghe e.a., 'Children's resilience during Covid-19 confinement: A child's perspective-Which general and media coping strategies are useful', Journal of Community Psychology, 27/09/2021. Methodologie: Online bevraging. Respondentengroep: Nederlandstalige Belgische kinderen tussen 9 en 13 jaar. Aantal respondenten: 667 [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 31/4/2020 - 24/5/2020.

33- Geertrui Bekkering e.a., 'Closing schools for SARS-CoV-2: a pragmatic rapid recommendation', 13/01/2021. Methode: Een multidisciplinair panel (inclusief leerlingen, ouders en leerkrachten) werd opgericht om via vastgelegde methodologie tot vertrouwenswaardige aanbevelingen te komen. Geografische scope: België met focus op Vlaanderen. Onderzoekperiode: Onduidelijk

34- Joana Elisa Maldonado, 'The effect of school closures on standardised student test outcomes', 22/09/2020. Methode: De resultaten van gestandaardiseerde testen worden vergeleken. De test is veranderd doorheen de jaren, dus werden de verschillende jaren opgedeeld in groepen. Respondentengroep: leerlingen van het zesde leerjaar van KOV waarvan de school vrijwillig deelneemt aan de test. Er is ook een test in het vierde leerjaar die mee opgenomen wordt in de analyse. Respondentenaantal: 2020 - 402 scholen, 2019 - 1164, 2018 - 1152, 2017 - 1062, 2016 - 1034, 2015 - 1018. De deelnemende scholen hebben een lagere SES dan gemiddeld. Daarom is de steekproef niet noodzakelijk representatief. [gemakssteekproef]. [longitudinaal]. Niet representatief. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 2015-2020.

35- Ides Nicaise e.a., 'The impact of the COVID -19 crisis on vulnerable groups in the EU: Homeless people, migrants, Roma, people with disabilities and vulnerable children', niet gepubliceerd. Methodologie: Reflectie over de status van de kennis door een inzicht te geven in het bestaande onderzoek (empirisch). Geografische scope: EU (incl. België). Onderzoekperiode: tot eind mei 2021.

36- Elke Baten e.a., 'Problemen bij thuisleren groter bij kinderen met ontwikkelingsstoornis' en 'Thuisonderwijs tijdens de COVID-19 pandemie: de eerste resultaten van de derde fase (herbevraging na zes maanden)', 8/06/2020 en niet gepubliceerd. Tweede fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar die zowel deelnamen aan de eerste bevraging als nieuwe deelnemers, (94% moeder), 78% hoger opgeleid. 63% van de deelnemende kinderen geen ontwikkelingsstoornissen. Respondentenaantal: 1795. Gemakssteekproef. Derde fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar, vnl. moeders (96%), 47% ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 847. Er werd ook een test afgelegd door kinderen die verder geanalyseerd zal worden. Gemakssteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: Tweede fase: 6/05/2020-18/05/2020. Derde fase: 17/12/2020-17/01/2021 (ging over de periode van de start van het schooljaar tot de kerstvakantie).

37- Rianne Janssen e.a., 'Peiling Project Algemene Vakken (PAV) in derde graad secundair onderwijs, bso', 2021. Methode: Peilingsonderzoek. Representatieve steekproef van scholen en leerlingen. Respondentenaantal: 2944 leerlingen. Er werd over alle onderwijsvormen heen (aso, tkso en bso) een extra coronabevraging gehouden. Representatieve steekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei 2021.

38- Gambi e.a., 'The resiliency of school outcomes after the COVID-19 pandemic: Standardised test scores and inequality one year after long term school closures', 2021. Methode: Er wordt gebruik gemaakt van een panel dataset op basis van de gestandaardiseerde testen in de lagere school (scholen nemen vrijwillig deel, het zijn enkel de katholieke scholen) en administratieve data over de scholen van 2015-2021. Een gemiddelde van 35 000 studenten en 1 100 scholen nemen elk jaar deel aan de test. Dit is ongeveer 85% van de katholieke scholen. [gemakssteekproef]. De data zijn niet representatief voor het gehele onderwijsdomein. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 2015-2021. en IMPULS evenement.

8%

van de Belgische ouders gaf aan dat ze het afstandsonderwijs van lage kwaliteit vonden³⁹

70%

van de leerlingen acht afstandsonderwijs haalbaar MAAR minder dan de helft vond het zinvol⁴⁰

80%

van de studenten maakte zich zorgen over de impact van de coronapandemie⁴³

?

De **langetermijnimpact** van de coronamaatregelen op de leerprestaties blijft nog onduidelijk. Op lange termijn kan het leerverlies impact hebben op de verdere carrière van kinderen, jongeren en jongvolwassenen.⁴²

Alhoewel er geen onderzoek gevonden werd naar de leerverliezen bij **studenten**, bleek uit een bevraging dat 80% van de studenten zich zorgen maakte over de impact van de coronapandemie op hun studieresultaten.⁴³

Volgens Europees onderzoek werd het afstandsonderwijs in Europa ervaren als van slechte kwaliteit. In dit onderzoek gaf echter slechts 8% van de Belgische ouders aan dat ze het onderwijs van lage kwaliteit vonden.³⁹ Uit een bevraging bij jongeren bleek dat 7 op de 10 leerlingen afstandsonderwijs **haalbaar** acht. Minder dan de helft vond afstandsonderwijs zinvol.⁴⁰

Uit een internationaal onderzoek bleek dat het sluiten van lagere en middelbare scholen naar aanleiding van COVID-19 een significant negatief effect had op de prestaties van kinderen en jongeren. De lagere schoolresultaten van de leerlingen in het lager onderwijs werden in dit onderzoek verklaard door een beperktere zelfregulatie op jonge leeftijd. Uit dit onderzoek bleek ook dat de negatieve effecten op schoolprestaties afnamen na verschillende lockdowns, wat kan wijzen op het **gewoon worden aan de online leeromgeving** van leerlingen en ouders.⁴¹

39- Lisa Thorell e.a., 'Parental experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic: Differences between seven European countries and between children with and without mental health conditions', 7/01/2021. Methode: Een survey gericht aan ouders. Respondentengroep: ouders van kindertussen 5 en 19 jaar die thuisonderwijs volgen n.a.v. de coronapandemie met overrepresentatie van kinderen met een mentaal gezondheidsprobleem. Respondentenaantal: 6720 ouders van 7 landen, 508 ouders van België. Geografische scope: Europa (incl. België). Onderzoekperiode: 28/04/2020-21/06/2020.

40- Rianne Janssen e.a., 'Peiling Project Algemene Vakken (PAV) in derde graad secundair onderwijs, bso', 2021. Methode: Peilingonderzoek. Representatieve steekproef van scholen en leerlingen. Respondentenaantal: 2944 leerlingen. Er werd over alle onderwijsvormen heen (aso, tkso en bso) een extra coronabevraging gehouden. Representatieve steekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei 2021.

41- Köning Christophe e.a., 'The Impact of COVID-19-Related School Closures on Student Achievement—A Meta-Analysis', 3/02/2022. Methode: three-level random-effects meta-analysis, incl. longitudinaal perspectief. Geografische scope: Internationaal. Onderzoekperiode: 2020-2021.

42- Ides Nicaise e.a., 'The impact of the COVID -19 crisis on vulnerable groups in the EU: Homeless people, migrants, Roma, people with disabilities and vulnerable children', niet gepubliceerd. Methodologie: Reflectie over de status van de kennis door een inzicht te geven in het bestaande onderzoek (empirisch). Geografische scope: EU (incl. België). Onderzoekperiode: tot eind mei 2021.

43- Helena Calleeuw e.a., 'Nieuw academiejaar: 'We moeten zoveel mogelijk studenten aan boord houden'', 21/09/2020. Methode: In kader van het PWO 'Diversiteit in het hoger onderwijs: instroom en doorstroom van studenten met een migratieachtergrond'. Online bevraging. Respondentengroep: studenten van VIVES, LUCA school of arts, UCLL. Respondentengroep: 2633. [gemaksteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei 2020.

“ Nu was het werken met de computer voor iedere jongere van toepassing. Ook voor mijn zoon. Hij heeft vroeger nooit de computer gebruikt, hier is een wereld opengegaan. Ook naar groepswerken en sociale relaties.⁴⁴

- ouder met kind in inclusietraject

”

90%

van de **Vlaamse ouders** vonden de schoolopdrachten van hun kinderen duidelijk⁴⁸

5%

van de **Belgische ouders** gaf aan dat er te weinig steun van de school was tijdens het afstandsonderwijs⁴⁹

BEPAALDE ERVARINGEN MET HET AFSTANDSONDERWIJS WAREN POSITIEF

De digitale tools die gebruikt werden tijdens de coronapandemie werden gezien als een versterking van het onderwijs voor kinderen en jongeren met een inclusief traject.⁴⁵

Volwassen personen met autisme, inclusief jongvolwassenen, gaven ook aan dat ze online onderwijs als **positief** ervoeren.⁴⁶

Ouders zijn over het algemeen tevreden over de **communicatie** van scholen.⁴⁷ 90% van de Vlaamse ouders vonden de schoolopdrachten van hun kinderen duidelijk.⁴⁸ Slechts 5% van de Belgische ouders gaf in een Europees onderzoek aan dat er te weinig steun van de school was tijdens het afstandsonderwijs.⁴⁹ Ouders van jongeren uit het secundair onderwijs waren minder tevreden over de maatregelen genomen door scholen tijdens de coronapandemie dan ouders van kinderen in het lager onderwijs. Wanneer leraren goed met elkaar afstemden was er een grotere tevredenheid over de maatregelen genomen door scholen bij ouders.⁵⁰

Een onderzoek naar de impact van de coronamaatregelen in de opleiding boekhoudkunde toonde aan dat de coronapandemie ook tot positieve zaken leidde, zoals uit de comfortzone stappen bij het leren en het onderwijzen.⁵¹ De **tijdswinst en de autonomie** van het afstandsonderwijs werden als positief ervaren door studenten. De helft van de studenten vond dat deze onderwijsvorm meer moet worden gebruikt.⁵²

44,45- Ouders voor Inclusie/Steunpunt voor Inclusie, 'Het zijn pittige tijden voor ouders die kiezen voor inclusie', eind 2020, p. 9. Methode: Participerende observaties en gesprekken met ouders die kiezen voor inclusie en andere betrokkenen tijdens ouderondersteuning en ontmoetingsmomenten met ouders georganiseerd door Steunpunt voor Inclusie. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: maart – november 2020.

46- Jarymke Maljaars, 'Impact of the COVID-19 pandemic on daily life: Diverse experiences for autistic adults', Journal of Autism and Developmental Disorders, 25/02/2022. Methodologie: Bevraging en statistische analyse. Respondentengroep: autistische en niet-autistische personen in B, Nederland en het VK tussen 18 en 74 jaar. Aantal respondenten: 196 autistische en 228 niet-autistische personen. The current study is part of the DiCE study: a longitudinal online survey study focusing on the impact of the COVID19 pandemic on mental health in autistic and non-autistic adults [gemaksteekproef], niet representatief. Geografische scope: West-Europa (incl. België). Onderzoekperiode: Lente-zomer 2020.

47, 48- Elke Baten e.a., 'Problemen bij thuisleren groter bij kinderen met ontwikkelingsstoornis' en 'Thuisonderwijs tijdens de COVID-19 pandemie: de eerste resultaten van de derde fase (herbevraging na zes maanden)', 8/06/2020 en niet gepubliceerd. Tweede fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar die zowel deelnamen aan de eerste bevraging als nieuwe deelnemers, (94% moeder), 78% hoger opgeleid. 63% van de deelnemende kinderen geen ontwikkelingsstoornissen. Respondentenaantal: 1795. Gemaksteekproef. Derde fase: Online bevraging. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar, vnl. moeders (96%), 47% ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 847. Er werd ook een test afgelegd door kinderen die verder geanalyseerd zal worden. Gemaksteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: Tweede fase: 6/05/2020-18/05/2020. Derde fase: 17/12/2020-17/01/2021 (ging over de periode van de start van het schooljaar tot de kerstvakantie).

49- Lisa Thorell e.a., 'Parental experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic: Differences between seven European countries and between children with and without mental health conditions', 7/01/2021. Methode: Een survey gericht aan ouders. Respondentengroep: ouders van kinderen tussen 5 en 19 jaar die thuisonderwijs volgen n.a.v. de coronapandemie met overrepresentatie van kinderen met een mentaal gezondheidsprobleem. Respondentenaantal: 6720 ouders van 7 landen, 508 ouders van België. Geografische scope: Europa (incl. België). Onderzoekperiode: 28/04/2020-21/06/2020.

50- Elke Baten e.a., 'The Impact of School Strategies and the Home Environment on Home Learning Experiences During the COVID-19 Pandemic in Children With and Without Developmental Disorders', 11/02/2022. Methode: Cross-sectional Online survey. Respondentengroep: ouders van kinderen. 94% van de invullers is moeder. 55% van de kinderen is een jongen. Meer dan 50% van de ouders heeft een bachelordiploma. 35% van de kinderen heeft een ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 2222 ouders, 1949 werden volledig ingevuld. Gemaksteekproef. Sneeuwbalsteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 16/03/2020-6/04/2020 is de onderzoekperiode. Dit werd retroactief bevestigd tussen 3/4/2020 en 17/4/2020.

51- Alan Sangster e.a., 'Insights into accounting education in a COVID-19 world', 4/08/2020. Methode: Compilatie van persoonlijke reflecties van 66 deelnemers. Geografische scope: 45 landen, incl. België. Onderzoekperiode: mei-juni 2020.

52- Helena Calleeuw e.a., 'Nieuw academiejaar: 'We moeten zoveel mogelijk studenten aan boord houden'', 21/09/2020. Methode: In kader van het PWO 'Diversiteit in het hoger onderwijs: instroom en doorstroom van studenten met een migratieachtergrond'. Online bevraging. Respondentengroep: studenten van VIVES, LUCA school of arts, UCLL. Respondentengroep: 2633. [gemaksteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei 2020.

3

STUDENTEN VERPLEEGKUNDE VOELDEN ZICH GEWAARDEERD

De pandemie had een merkbare impact op de **ervaringen van studenten verpleegkunde**, gaande van een andere organisatie van de stageplek, onzekerheden over hun eigen vaardigheden en zelfs fundamentele twijfel over het verderzetten van de studie. De helft van de studenten voerden hun stage uit zoals gepland, de andere helft veranderde van afdeling of van ziekenhuis. Dit zorgde voor discrepantie tussen wat de studenten verwacht hadden te leren en wat ze uiteindelijk konden leren tijdens hun stage. Studenten voelden zich tijdens de chaos van de pandemie vaak verloren. De studenten waren wel tevreden over de steun die ze ontvingen van de onderwijsinstellingen tijdens hun stage.⁵³ Uit een andere studie bleek dat studenten verpleegkunde een **hoog niveau van toewijding** toonden naar het verderzetten van hun studie. Slechts 6% gaf aan te willen stoppen. Eerder onderzoek toonde aan dat het percentage studenten verpleegkunde die de opleiding wilde stopzetten, hoger lag in niet-coronatijden. Voor de coronapandemie had 28% van de studenten verpleegkunde de intentie om te stoppen.⁵⁴ Een hoog niveau van toewijding hing voornamelijk samen met een ondersteunende ervaring, zoals het feit dat de studenten zich competent voelden, en verbondenheid met het team tijdens de stage.⁵⁵ Studenten verpleegkunde die een stage deden tijdens de pandemie hadden niet steeds dezelfde toegang tot COVID-19-testen en psychologische steun zoals verpleegkundigen, terwijl zij wel voltijds werkten tijdens hun stage.⁵⁶

HOVEEL VERPLEEGKUNDE-STUDENTEN WILLEN STOPPEN MET DE OPLEIDING?

28%

VOOR DE
CORONA-
PANDEMIE

6%

TIJDENS DE
CORONA-
PANDEMIE

Onderzoek bevestigde het belang van de **maatschappelijke en persoonlijke waarde van het beroep verpleegkundige**. Zet hier verder op in bij beleid, praktijk en onderwijsinstellingen.⁵⁷

53,56 - Dorien Ulenaers e.a., '[Clinical placement experience of nursing students during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study](#)', 13/01/2021. Methode: Cross-sectional study in 9 B verplegingsopleidingen. Respondentengroep: alle studenten +18 die ingeschreven zijn in een verplegingsopleiding in België. 90% van de respondenten is vrouw. 34% zat in het tweede jaar van de opleiding. Respondentenaantal: 665. [toevalssteekproef]. [niet representatief]. Geografische scope: België. Onderzoeksperiode: Maart-juni 2020.

54, 55, 57- Veerle Duprez e.a., '[Are internship experiences during a pandemic related to students' commitment to nursing education? A cross-sectional study](#)', 30/08/2021. Methode: Cross-sectional study via online self-reporting survey. Respondentengroep: studenten van alle jaren van verpleegkunde in Vlaanderen. 58% deed een stage tijdens de eerste COVID-golf. Respondentenaantal: 1,079 studenten van 18 scholen in Vlaanderen. Dat is 8% van de gehele populatie. De studie is representatief. Gemaksteekproef. Representatief. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoeksperiode: april-mei 2020.

4

BESTAANDE ONDERWIJSONGELIJKHEID WERD VERSTERKT DOOR DE CORONAMAATREGELEN

“ Muziek die ik associeer met de coronacrisis: ‘Riders on the storm’ van The Doors. Corona en de maatregelen kwamen als een storm op ons af. Maar we zitten niet allemaal in hetzelfde schuitje. De ongelijkheden die er binnen onderwijs al waren, komen in deze periode nog meer bovendien. Chapeau voor al die jongeren die thuis geen buitenruimte hadden, geen kamer om in stilte te werken, geen laptop om de online les te volgen en geen extra hulp bij opdrachten. Ook chapeau voor die scholen en leraren die met beperkte mogelijkheden toch als vuurtoren fungeerden voor deze jongeren. Tijd om meer te investeren in de vuurtorens, de bootjes en de veilige havens om alle jongeren als kapitein aan boord van hun schip te laten schitteren.’ Ik wilde een hoopvol lied posten. Dat is een lied dat ook gaat over gelijke rechten en burgerrechten en omdat ik veel met vluchtelingenjongeren werk die heel vaak botsen op bepaalde uitsluitingsmechanismen, vond ik dat een heel toepasselijk nummer. Met de coronacrisis is die ongelijkheid meer dan ooit naar boven gekomen. Ik vind dat een nummer waar heel veel waarheid in zit voor OKAN.⁵⁸

- onderwijsondersteuner OKAN

”

De coronapandemie versterkte **bestaande onderwijsongelijkheid**. Leerlingen in kwetsbare situaties liepen meer risico op schooluitval. Ook Roma en woonwagenbewoners kregen moeilijk toegang tot het onderwijs.⁵⁹ Ook voor kinderen en jongeren met chronische nieraandoeningen was dit het geval. Uit een internationaal onderzoek blijkt dat er specifieke aanbevelingen voor kinderen en jongeren met nierziekten waren, maar dit was slechts in een minderheid van de deelnemende landen van het onderzoek. In België werkte Sciensano een aanbeveling uit. Kinderen en jongeren met een ernstige nieraandoening, of een combinatie van meerdere ernstige aandoeningen, werden aangeraden niet naar school te gaan. Veel artsen gaven echter aan dat ook kinderen en jongeren met minder ernstige aandoeningen uitgesloten werden uit het onderwijs, hoewel het medisch gezien wel mocht. De helft van de patiënten werden volgens artsen geweigerd door de scholen zelf, of konden niet regelmatig naar school.⁶⁰

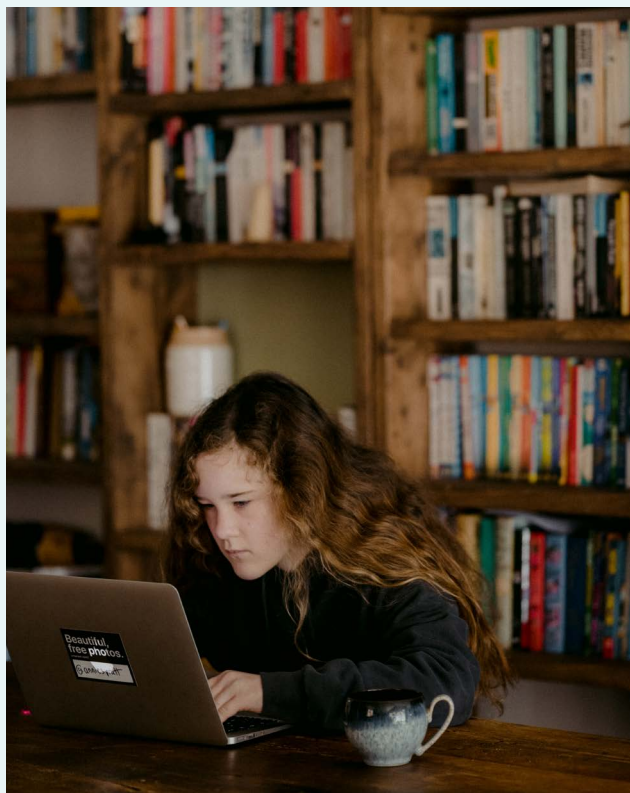
Tijdens de eerste lockdown werd de combinatie van studeren en werken moeilijker. Bovendien werden ook vrouwelijke studenten en **studenten** met een lage socio-economische status sterker getroffen door de coronapandemie. Ze ervoeren meer stress en namen extra zorgtaken op zich. Daarnaast had 10% van de studenten geen rustige plek om te studeren.⁶¹

58- Leen Alaerts, ‘[Rol van beleid, schoolleiderschap, zorg en de impact van corona op gelijke kansen](#)’, 2021, p. 16. Methode: Verzameling van 770 ervaringen uit alle onderwijsniveaus via een platform. Er werden ook gesprekken met 50 betrokkenen. Niet representatief. Niet generaliseerbaar. [gemakssteekproef]. Niet representatief. Geografische scope: Leuven. Onderzoekperiode: december 2020 - 13/03/2021.

59- Unia, ‘[COVID-19: een test voor de mensenrechten \(tweede rapport\)](#)’, 2021. Methode: Samenvatting coronagerelateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 20/08/2020 - 20/08/2021.

60- Raphael Schild, ‘[Heterogeneous Recommendations for School Attendance in Children With Chronic Kidney Diseases During the COVID-19 Pandemic in Europe](#)’, *Frontiers in Pediatrics*, 3/03/2021. Methodologie: Bevraging bij leden van ESPN. 29 landen vulden in (incl. België). Er werden 69 bevragingen ingevuld [gemakssteekproef]. Geografische scope: Europa. Onderzoekperiode: september-november 2020.

61- Helena Calleeuw e.a., ‘[Nieuw academiejaar: ‘We moeten zoveel mogelijk studenten aan boord houden](#)’, 21/09/2020. Methode: In kader van het PWO ‘Diversiteit in het hoger onderwijs: instroom en doorstroom van studenten met een migratieachtergrond’. Online bevraging. Respondentengroep: studenten van VIVES, LUCA school of arts, UCLL. Respondentengroep: 2633. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei 2020.

De coronapandemie zette **inclusief onderwijs** nog meer onder druk.⁶² Het onderwijs voor leerlingen en studenten met een handicap was bijzonder moeilijk volgens onderzoek van Unia. Er waren weinig of geen aanpassingen op maat.⁶³ Bovendien werden onderzoeken naar leerproblemen uitgesteld, wat het moeilijk maakte om aangepaste maatregelen te nemen.⁶⁴ De lange tijdsduur van de coronapandemie had een impact op kinderen en jongeren met een inclusietraject, hun ouders en de actoren die het traject begeleiden. Ouders misten een transparante samenwerking met de school. Ouders hadden het gevoel dat ze zelf veel initiatief moesten nemen bij het verwezenlijken van de inclusieve trajecten. Dit zette de kwaliteit van deze trajecten onder druk.⁶⁵ Kinderen en jongeren in een inclusietraject werden weinig gehoord. Ook later in de pandemie bleef onderwijs minder toegankelijk. De verbinding met andere leerlingen staat nog steeds onder druk. Ouders hebben het idee dat de leeransen zijn verminderd.⁶⁶ Er werden meer (gemotiveerde) verslagen geschreven, wat een ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs mogelijk maakte.⁶⁷ Ook het CLB rapporteerde in het jaarverslag een stijging van 37% van het aantal gemotiveerde verslagen.⁶⁸

62- Leen Alaerts, 'Rol van beleid, schoolleiderschap, zorg en de impact van corona op gelijke kansen', 2021. Methode: Verzameling van 770 ervaringen uit alle onderwijsniveaus via een platform. Er werden ook gesprekken met 50 betrokkenen. Niet representatief. Niet generaliseerbaar. [gemakssteekproef]. Niet representatief. Geografische scope: Leuven. Onderzoekperiode: december 2020 - 13/03/2021.

63- Unia, 'COVID-19: een test voor de mensenrechten (tweede rapport)', 2021. Methode: Samenvatting coronagerelateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 20/08/2020 - 20/08/2021.

64- UNIA, 'COVID-19: een test voor de mensenrechten (eerste rapport)', 2020. Methode: Samenvatting coronagerelateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 1/02/2020-19/08/2020.

65- Ouders voor Inclusie/Steunpunt voor Inclusie, 'Het zijn pittige tijden voor ouders die kiezen voor inclusie', eind 2020. Methode: Participerende observaties en gesprekken met ouders die kiezen voor inclusie en andere betrokkenen tijdens ouderondersteuning en ontmoetingsmomenten met ouders georganiseerd door Steunpunt voor Inclusie. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: maart - november 2020.

66- Ouders voor Inclusie/Steunpunt voor Inclusie, 'Corona is een aanval op inclusie', 2021, p. 3. Methode: Een verzameling van getuigenissen over de impact van de coronamaatregelen. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: december 2020 - april 2021.

67- Ouders voor Inclusie/Steunpunt voor Inclusie, 'Rapport: Elke crisis is een kans', 2022. Methode: onduidelijk. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: onduidelijk.

68- Centrum voor Leerlingenbegeleiding, 'De impact van corona op de CLB-werking'. Methode: Niet uitgewerkt. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoekperiode: Schooljaar 2020-2021.

De coronapandemie zorgde voor een (versnelde) **digitalisering van het onderwijs**. Aandacht voor kinderen, jongeren en jongvolwassenen in kwetsbare situaties is hierbij essentieel. Al voor de pandemie was een deel van de bevolking niet mee met digitalisering. In 2019 had 11% van de Vlaamse gezinnen geen toegang tot het internet.⁶⁹ 8% van de studenten gaf aan geen stabiele internetverbinding te hebben.⁷⁰ Kinderen en jongeren hadden geen of soms maar één computer of geen aparte kamer.⁷¹ Veel acties van de overheid en scholen waren gericht op toegang tot internet en het geven van laptops aan leerlingen. Hierbij werden personen in kwetsbare situaties niet altijd voldoende bereikt, zoals OKAN-leerlingen, studenten en jongeren in begeleid wonen.⁷² Er was nog te weinig oog voor gebrek aan digitale en mediavaardigheden.⁷³ De verschillende regels per deelstaat, onderwijsniveau en type onderwijs werden als discriminerend ervaren.⁷⁴ Unia ontving 103 meldingen over toegang tot onderwijs voor kinderen uit het opvangcentrum van Fedasil in Koksijde. Het voorleggen van een negatieve coronatest werd enkel voor deze kinderen als voorwaarde gesteld om onderwijs te mogen volgen.⁷⁵

Ouders waren voornamelijk verantwoordelijk voor de begeleiding van kinderen en jongeren tijdens het thuisonderwijs. Dit versterkte de ongelijkheid, aangezien niet alle ouders dezelfde ondersteuning konden aanbieden.⁷⁶ Anderstalige ouders en ouders van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften gaven aan dat ze niet konden instaan voor de ondersteuning van hun kind.⁷⁷

69,72,73- Malaika Brengman e.a., 'Post viraal naar een nieuw normaal', VUB Press, 2020. Methodologie: wordt niet uitdrukkelijk uitgewerkt. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020

70- Helena Calleeuw e.a., 'Nieuw academiejaar: 'We moeten zoveel mogelijk studenten aan boord houden', 21/09/2020. Methode: In kader van het PWO 'Diversiteit in het hoger onderwijs: instroom en doorstroom van studenten met een migratieachtergrond'. Online bevraging. Respondentengroep: studenten van VIVES, LUCA school of arts, UCLL. Respondentengroep: 2633. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: mei 2020.

71- Malaika Brengman e.a., 'Post viraal naar een nieuw normaal', VUB Press, 2020. Methodologie: wordt niet uitdrukkelijk uitgewerkt. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020 en UNIA, 'COVID-19: een test voor de mensenrechten (eerste rapport)', 2020. Methode: Samenvatting coronagerelateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 1/02/2020-19/08/2020. En Uit de Marge, 'De impact van de COVID-19-maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties', mei 2020. Methodologie: Bevraging. Respondentengroep: kwetsbare kinderen en jongeren via de jeugdwerkers. Respondentenaantal: 2,412 kinderen en jongeren uit 35 gemeenten [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoekperiode: 2020. En KRC, KiReCO en KeKi, 'Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17,335 kinderen tot 12 jaar en 26,675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44,030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

74,75,77- UNIA, 'COVID-19: een test voor de mensenrechten (eerste rapport)', 2020. Methode: Samenvatting coronagerelateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 1/02/2020-19/08/2020.

76- Lisa Thorell e.a., 'Parental experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic: Differences between seven European countries and between children with and without mental health conditions', 7/01/2021. Methode: Een survey gericht aan ouders. Respondentengroep: ouders van kindertussen 5 en 19 jaar die thuisonderwijs volgen n.a.v. de coronapandemie met overrepresentatie van kinderen met een mentaal gezondheidsprobleem. Respondentenaantal: 6720 ouders van 7 landen, 508 ouders van België. Geografische scope: Europa (incl. België). Onderzoekperiode: 28/04/2020-21/06/2020.

AANBEVELINGEN

Niet alle kinderen, jongeren en jongvolwassenen ervaren afstandsonderwijs op dezelfde manier tijdens de eerste lockdown. Zet in op het **gedifferentieerd aan de slag gaan in afstandsonderwijs**. Heb hierbij voldoende aandacht voor kinderen, jongeren en jongvolwassenen in kwetsbare situaties. Zo hebben niet alle kinderen, jongeren en jongvolwassenen toegang tot het juiste materiaal om vlot te kunnen deelnemen aan het afstandsonderwijs.⁷⁸ Enkel materiële ondersteuning van het beleid of het onderwijs, zoals het voorzien van laptops voor leerlingen, is niet voldoende om het afstandsonderwijs minder mentaal belastend te maken.

De impact van de coronamaatregelen op het onderwijs in de periode na de eerste lockdown (maart - juni 2020) is voorlopig minder duidelijk uit de onderzoeksresultaten.

Zet ook in op **digitale en mediavaardigheden**.⁷⁹

Plan afstandsonderwijs voldoende, indien dit in de toekomst nog nodig zou zijn.⁸⁰ Studenten gaven aan dat ze hierbij nood hebben aan structuur.⁸¹

78- Ouders voor Inclusie/Steunpunt voor Inclusie, 'Rapport: Elke crisis is een kans', 2022. Methode: onduidelijk. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: onduidelijk. En Malaika Brengman e.a., 'Post viraal naar een nieuw normaal', VUB Press, 2020. Methodologie: wordt niet uitdrukkelijk uitgewerkt. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020 en UNIA, 'COVID-19: een test voor de mensenrechten (eerste rapport)', 2020. Methode: Samenvatting coronage-relateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 1/02/2020-19/08/2020. En Uit de Marge, 'De impact van de COVID-19-maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties', mei 2020. Methodologie: Bevraging. Respondentengroep: kwetsbare kinderen en jongeren via de jeugdwerkers. Respondentenaantal: 2,412 kinderen en jongeren uit 35 gemeenten [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoekperiode: 2020. En KRC, KiReCO en KeKi, 'Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17,335 kinderen tot 12 jaar en 26,675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44,030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

79- Malaika Brengman e.a., 'Post viraal naar een nieuw normaal', VUB Press, 2020. Methodologie: wordt niet uitdrukkelijk uitgewerkt. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020.

80- David De Coninck e.a., 'Distance Learning and School-Related Stress Among Belgian Adolescents During the COVID-19 Pandemic', 27/01/2022. Methode: Dataset #jongerenovercorona (44,030 kinderen en adolescenten) waaruit 6 items gerelateerd aan online leren uitgehaald werden, 3 items rond familie en 3 items rond peers. De dataset werd beperkt tot middelbaar onderwijs -> 16,163. Er werd een analytische statistische analyse uitgevoerd op de data.[gemakssteekproef]. Niet representatief. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

81- Alan Sangster e.a., 'Insights into accounting education in a COVID-19 world', 4/08/2020. Methode: Compilatie van persoonlijke reflecties van 66 deelnemers. Geografische: scope 45 landen, incl. België. Onderzoekperiode: mei-juni 2020.

Maak voldoende ruimte voor **(opgenomen) lessen** in het afstandsonderwijs, naast de opdrachten die kinderen en jongeren zelfstandig uitvoeren.⁸²
Zet ook in hogescholen en universiteiten in op (opgenomen) lessen als lesmethoden.⁸⁵

Heb aandacht voor het **versterken van de intrinsieke motivatie van leerlingen** in (afstands)onderwijs, zeker bij jongens en leerlingen van het secundair onderwijs.⁸⁴

Onderwijsinstellingen moeten voldoende rekening houden met de motivatie van studenten verpleegkunde om een stage te doen tijdens een gezondheids crisis.⁸⁵ Studenten misten een gevoel van verbondenheid en willen meer aandacht voor een open cultuur van vertrouwen en steun tijdens hun stage.⁸⁶ Creëer leerervaringen die inzetten op de leernoden van studenten.⁸⁷

Zorg bij terugkeer naar school tijdens een gezondheidspandemie voor duidelijke aanbevelingen voor kinderen, jongeren en jongvolwassenen met **chronische ziekten** om onzekerheden bij dokters, patiënten, ouders en schooldirectie te verminderen.⁸⁸

82,84- Elke Baten e.a., 'The Impact of School Strategies and the Home Environment on Home Learning Experiences During the COVID-19 Pandemic in Children With and Without Developmental Disorders', 11/02/2022. Methode: Cross-sectional Online survey. Respondentengroep: ouders van kinderen. 94% van de invullers is moeder. 55% van de kinderen is een jongen. Meer dan 50 % van de ouders heeft een bachelordiploma. 35% van de kinderen heeft een ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 2222 ouders, 1949 werden volledig ingevuld. Gemakssteekproef. Sneeuwbalsteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 16/03/2020-6/04/2020 is de onderzoekperiode. Dit werd retroactief bevestigd tussen 3/4/2020 en 17/4/2020.

83- Alan Sangster e.a., 'Insights into accounting education in a COVID-19 world', 4/08/2020. Methode: Compilatie van persoonlijke reflecties van 66 deelnemers. Geografische: scope 45 landen, incl. België. Onderzoekperiode: mei-juni 2020.

85- Veerle Duprez e.a., 'Are internship experiences during a pandemic related to students' commitment to nursing education? A cross-sectional study', 30/08/2021. Methode: Cross-sectional study via online self-reporting survey. Respondentengroep: studenten van alle jaren van verpleegkunde in Vlaanderen. 58% deed een stage tijdens de eerste COVID-golf. Respondentenaantal: 1,079 studenten van 18 scholen in Vlaanderen. Dat is 8% van de gehele populatie. De studie is representatief. Gemakssteekproef. Representatief. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: april-mei 2020. van de ouders heeft een bachelordiploma. 35% van de kinderen heeft een ontwikkelingsstoornis. Respondentenaantal: 2222 ouders, 1949 werden volledig ingevuld. Gemakssteekproef. Sneeuwbalsteekproef. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 16/03/2020-6/04/2020 is de onderzoekperiode. Dit werd retroactief bevestigd tussen 3/4/2020 en 17/4/2020.

86- Dorien Ulenaers e.a., 'Clinical placement experience of nursing students during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study', 13/01/2021. Methode: Cross-sectional study in 9 B verplegingsopleidingen. Respondentengroep: alle studenten +18 die ingeschreven zijn in een verplegingsopleiding in België. 90% van de respondenten is vrouw. 34% zat in het tweede jaar van de opleiding. Respondentenaantal: 665. [toevalssteekproef]. [niet representatief]. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: Maart-juni 2020.

87- Veerle Duprez e.a., 'Are internship experiences during a pandemic related to students' commitment to nursing education? A cross-sectional study', 30/08/2021. Methode: Cross-sectional study via online self-reporting survey. Respondentengroep: studenten van alle jaren van verpleegkunde in Vlaanderen. 58% deed een stage tijdens de eerste COVID-golf. Respondentenaantal: 1,079 studenten van 18 scholen in Vlaanderen. Dat is 8% van de gehele populatie. De studie is representatief. Gemakssteekproef. Representatief. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: april-mei 2020.

88- Raphael Schild, 'Heterogeneous Recommendations for School Attendance in Children With Chronic Kidney Diseases During the COVID-19 Pandemic in Europe', Frontiers in Pediatrics, 3/03/2021. Methodologie: Bevestiging bij leden van ESPN. 29 landen vulden in (incl. België). Er werden 69 bevestigingen ingevuld [gemakssteekproef]. Geografische scope: Europa. Onderzoekperiode: september-november 2020.

In tijden van crisis is er nood aan sterk schoolleiderschap. **Heb aandacht voor een brede basiszorg** in scholen en inclusief onderwijs, ook bij een crisis. Scholen en leerkrachten hebben een sociale rol. Scholen en leerkrachten zouden het eerste aanspreekpunt moeten kunnen zijn voor kinderen en jongeren. Leerlingen spenderen er veel tijd, dus is het de ideale plaats om op mogelijke problemen te anticiperen. Zet in op het creëren van ruimte en competenties voor leerkrachten om in te spelen op de zorg- en hulpvragen van leerlingen en op diversiteit.⁹⁰

Heb aandacht voor de weerbaarheid van leerlingen, studenten en onderwijzers. Zet in op het welbevinden van kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Het beleid en de praktijk moeten **steunmaatregelen testen en ontwikkelen**, zoals het voorzien van psychologische steun op hogescholen en universitaire instellingen.⁹¹ Uit onderzoek bleek dat de voorkeur bij studenten uitgaat naar online hulpverlening, omdat dit de drempel naar hulpverlening verlaagt.⁹² Investeer in online hulpverlening.

Er zou ingezet moeten worden op **positieve en stimulerende communicatie** tussen de verschillende actoren in het onderwijs.⁹³ Er zou voldoende ruimte moeten zijn voor het delen van goede praktijken, ook in het inclusief onderwijs.⁹⁴

Zet in op de mogelijkheid tot **informele communicatie** tussen studenten onderling of tussen studenten en onderwijzers wanneer afstandsonderwijs noodzakelijk is.⁹⁵

De stap zetten naar een hulpverlener dat is weer iets extra dat er bij komt. Ik wil het graag zo simpel mogelijk houden. Als één persoon het weet, is het voldoende. Dat is best de klastitularis. Het zou goed zijn dat je altijd één of twee leerkrachten hebt die zo'n beetje het aanspreekpunt vormen. Het is echt wel fijn om zo één persoon te hebben die een beetje op de hoogte is. Dat was in mijn geval nu toevallig die stagebegeleidster, die, ja, dat goed heeft gedaan.⁸⁹

- student

89, 90- Leen Alaerts, 'Rol van beleid, schoolleiderschap, zorg en de impact van corona op gelijke kansen', 2021. Methode: Verzameling van 770 ervaringen uit alle onderwijsniveaus via een platform. Er werden ook gesprekken met 50 betrokkenen. Niet representatief. Niet generaliseerbaar. [gemakssteekproef]. Niet representatief. Geografische scope: Leuven. Onderzoekperiode: december 2020 - 13/03/2021.

91, 92- Dorien Ulenaers e.a., 'Clinical placement experience of nursing students during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study', 13/01/2021. Methode: Cross-sectional study in 9 B verplegingsopleidingen. Respondentengroep: alle studenten +18 die ingeschreven zijn in een verplegingsopleiding in België. 90% van de respondenten is vrouw. 34% zat in het tweede jaar van de opleiding. Respondentenaantal: 665. [toevalssteekproef]. [niet representatief]. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: Maart-juni 2020.

93- UNIA, 'COVID-19: een test voor de mensenrechten (eerste rapport)', 2020. Methode: Samenvatting coronagerelateerde meldingen aan Unia. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 1/02/2020-19/08/2020. En Ouders voor Inclusie/Steunpunt voor Inclusie, 'Rapport: Elke crisis is een kans', 2022. Methode: onduidelijk. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: onduidelijk. En Alan Sangster e.a., 'Insights into accounting education in a COVID-19 world', 4/08/2020. Methode: Compilatie van persoonlijke reflecties van 66 deelnemers. Geografische scope: 45 landen, incl. België. Onderzoekperiode: mei-juni 2020.

94- Ouders voor Inclusie/Steunpunt voor Inclusie, 'Corona is een aanval op inclusie', 2021, p. 3. Methode: Een verzameling van getuigenissen over de impact van de coronamaatregelen. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: december 2020 - april 2021.

95- Mari Alger e.a., "'I took physical lessons for granted": A case study exploring students' interpersonal interactions in online synchronous lessons during the outbreak of COVID-19', 7/01/2022. Methode: Exploratory case study. Language-focussed context analysis van tekst-based chat data en een thematische analyse van de reflectie antwoorden van een kwalitatieve bevraging (verzonden na het examen van het vak om bias te vermijden en geen stress te veroorzaken). Respondentengroep: studenten ingeschreven voor het vak English as a Foreign Language. Respondentenaantal: 40. [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Gent. Onderzoekperiode: 2e semester schooljaar 2019-2020 (februari - juni 2020).

Werk

WERK WERD NIET VOLDOENDE ONDERZOCHT

De impact van de coronamaatregelen op werk bij kinderen, jongeren en jongvolwassenen werd onvoldoende onderzocht. Onderzoek wijst op een negatieve impact, met een stijging van jeugdwerkloosheid en een bemoeilijkte toegang tot de arbeidsmarkt voor jongvolwassenen.

96- Jeugdwerkloosheid wordt niet gedefinieerd in het onderzoek, maar binnen de EU wordt onder jeugdwerkloosheid verstaan: personen tussen 15 en 24 die werkloos zijn.

97, 98 - Dennis Tamesberger e.a., 'COVID-19 Crisis: How to Avoid a "Lost Generation"', 28/07/2020. Methode: Berekening en inschatting van de werkloosheid in 2020. Geografische scope: EU (incl. België). Onderzoekperiode: 2020.

Het thema werk werd soms zijdelings opgenomen in het gevonden onderzoek, maar niet grondig bevraagd. Er lijkt weinig aandacht te zijn voor de specifieke positie die jongeren en jongvolwassenen innemen in de arbeidsmarkt en de impact van de coronamaatregelen op jongeren en jongvolwassenen die werken.

Er werd verwacht dat **jeugdwerkloosheid** in Europa zou stijgen naar 4,8 miljoen in 2020. Dit betekent dat 26% van de jongeren en jongvolwassenen die willen werken, werkloos waren.⁹⁶ Het aantal jongeren dat niet in onderwijs, werk of training zit (NEET) zou stijgen van 4.7 naar 6.7 miljoen, of 14% van de jongeren en jongvolwassenen in Europa in het jaar 2020 ten gevolge van de impact van de coronamaatregelen. Het is uit het gevonden onderzoek nog niet duidelijk of deze prognose bevestigd werd.⁹⁷ Werkloosheid heeft een negatieve impact op het inkomen en de gezondheid van een individu. Wat de gezondheid betreft, is er een vicieuze cirkel volgens onderzoek: personen met gezondheidsproblemen hebben een hoger risico om werkloos te zijn en lange werkloosheid kan de gezondheid (zowel fysiek als mentaal) negatief beïnvloeden.⁹⁸ Deze prognoses en inzichten zijn zorgwekkend en tonen het belang van dit onderwerp in onderzoek en beleid.

4,8
MILJOEN

OFWEL

26%

van de **jongeren & jongvolwassenen** in Europa zou werkloos zijn in 2020

52%

van de jongeren
boven de 16 had een
studentenjob

IMPACT VAN DE CORONACRISIS OP STUDENTENJOBS

38%

geen impact
op studentenjob

20%

negatieve impact
op studentenjob

17%

positieve impact
op studentenjob

Een bevraging bij jongeren uit het Meetjesland toonde aan dat 52% van de jongeren boven de 16 een **studentenjob** had. Bij 38% had de coronacrisis geen impact op hun studentenjob. Bij 20% had de crisis een negatieve invloed en bij 17% een positieve invloed. De concrete invloed werd niet verder toegelicht in het onderzoek.⁹⁹

Uit een bevraging bij werkende jongeren en jongvolwassenen bleek dat 15% geen goede werkplek had om **thuis te werken**.¹⁰⁰ Het telewerken werd door volwassenen met autisme, inclusief jongvolwassenen, als positief ervaren omdat ze het minder stresserend vonden en niet hoefden te pendelen. Dit gaf hen de mogelijkheid een rustige werkomgeving te creëren.¹⁰¹

?

Meer inzicht in de positieve elementen van telewerk is noodzakelijk.

De impact van de coronamaatregelen op werk was ook **niet voor iedereen gelijk**. Vrouwen ervaren significant meer werkstress. Ook personen die in het begin van de pandemie op de werkplek moesten werken, ervaren meer stress.¹⁰² Werken in de gezondheidszorg houdt een verhoogd risico op het ontwikkelen van langdurige mentale problemen.¹⁰³

99- Meetjesland, 'Rapport weldoeners: over de invloed van de coronacrisis op het welzijn van kinderen en jongeren uit het Meetjesland', niet gepubliceerd juni 2021. Methode: online bevraging. Respondentengroep: leerlingen van het 6e leerjaar tot en met het 6e middelbaar. 58% vrouw, 76% ASO. 60% tussen 11 en 14. Respondentenaantal: 755. [gemakssteekproef]. Representatief. Geografische scope: Meetjesland. Onderzoekperiode: Onderzoeksfase: mei-juli 2021. Bevraging: juni 2021.

100- VONK, 'Cava?'. Bron: <https://drive.google.com/file/d/1sxb7yPPrdyUba-BLlia6QPQjqiMHxMh34/view?fbclid=IwARIYgSkvViPhungAa3lnS6UMHqYk-GqBqNFoZ74x7o8Z6Al2wmyiUzCOZ9zo>. Methode: Enquête bij 1087 jongeren (61% vrouw). 83% 18 jaar of jonger. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Aalst of deelgemeente. Onderzoekperiode: 18/11/2020-30/11/2020.

101- Jarymke Maljaars, 'Impact of the COVID-19 pandemic on daily life: Diverse experiences for autistic adults', Journal of Autism and Developmental Disorders, 25/02/2022. Methodologie: Bevraging en statistische analyse. Respondentengroep: autistische en niet-autistische personen in B, Nederland en het VK tussen 18 en 74 jaar. Aantal respondenten: 196 autistische en 228 niet-autistische personen. The current study is part of the DiCE study: a longitudinal online survey study focusing on the impact of the COVID19 pandemic on mental health in autistic and non-autistic adults [gemakssteekproef], niet representatief. Geografische scope: West-Europa (incl. België). Onderzoekperiode: Lente-zomer 2020.

102- Koen Ponnet e.a., 'Welzijn en relaties in tijden van corona. Bevindingen van een survey-onderzoek in België van 3-17 april, 2020', 23/04/2020. Bron: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.14498106>. Methode: Online vragenlijst. Respondentengroep: +18, in België wonen en Nederlands spreken. 77% vrouw. 27% 18-24. 27% student. Respondentenaantal: 2889. [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 3-17/04/2020 (wave 1).

103- Hoge Gezondheidsraad, '2020 BELGIAN MENTAL HEALTH(CARE) DATA REPOSITORY ON COVID-19 infografiek'. Methode: Versie 1-6 van het BMHDR wordt samengevat in een infografiek. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020.

PERSONEN MET MIGRATIEACHTERGROND

VOOR DE PANDEMIE

83%

minder uitgenodigd
op sollicitatiegesprek

64%

minder job-
mogelijkheden

TIJDENS DE PANDEMIE

1 OP 2

voelde zich
geïsoleerd en
verveeld*

moeilijke
toegang tot
openbare
diensten

gebrek
aan
kinderopvang

1 OP 3
heeft
moeilijkheden
om job/opleiding
op internet te
zoeken

1 OP 2
hun sociale en
financiële situatie
was slechter*

* Dit waren
voornamelijk
jongvolwassenen
zonder diploma
secundair onderwijs

Onderzoek toont aan dat **personen met een migratieachtergrond** al voor de pandemie ongelijk werden behandeld op de arbeidsmarkt en stelt dat dit dreigt te verergeren.¹⁰⁴ Onderzoek stelde vast dat 83% van jongvolwassenen met een migratieachtergrond minder snel werden uitgenodigd op een sollicitatiegesprek. Jobmogelijkheden waren volgens 64% van de mentoren van Duo for a Job aanzienlijk verminderd. De moeilijkheden voor de coronapandemie bleven bestaan, maar sinds maart 2020 kwamen daar nog moeilijkheden bij. Zo was het moeilijker om toegang te krijgen tot openbare diensten. Er was ook een gebrek aan kinderopvang. Gemiddeld 1 op de 3 gaf aan moeilijkheden te hebben om een job of opleiding op het internet te zoeken. Dit was vaker het geval voor personen zonder diploma secundair onderwijs (70%) dan voor universitair (80% gaf aan geen moeilijkheden te hebben). Drie op de 4 gaf aan nieuwe digitale vaardigheden te hebben verworven tijdens de coronapandemie. De helft van de jongvolwassenen voelde zich geïsoleerd en miste motivatie. Ook de sociale en financiële situatie veranderde voor 1 op 2 jongvolwassenen. Dit waren voornamelijk jongvolwassenen zonder diploma secundair onderwijs.¹⁰⁵

104- Duo for a job, 'Covid-19 drijft ongelijkheden op de arbeidsmarkt op de spits'. Methode: Rapport is gebaseerd op de ervaringen van DUO for a JOB en een enquête: elektronisch en telefonisch. Respondentenaantal: 128 mentees en 195 mentoren beantwoorden een vragenlijst. Er werden ook 5 lange individuele interviews gehouden om meer in detail te praten met mentees en er werd een uitwisselingsmoment tussen mentoren gehouden. [gemakssteekproef]. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020. En Ides Nicaise e.a., 'The impact of the COVID -19 crisis on vulnerable groups in the EU: Homeless people, migrants, Roma, people with disabilities and vulnerable children', niet gepubliceerd. Methodologie: Reflectie over de status van de kennis door een inzicht te geven in het bestaande onderzoek (empirisch). Geografische scope: EU (incl. België). Onderzoekperiode: tot eind mei 2021.

105- Duo for a job, 'Covid-19 drijft ongelijkheden op de arbeidsmarkt op de spits'. Methode: Rapport is gebaseerd op de ervaringen van DUO for a JOB en een enquête: elektronisch en telefonisch. Respondentenaantal: 128 mentees en 195 mentoren beantwoorden een vragenlijst. Er werden ook 5 lange individuele interviews gehouden om meer in detail te praten met mentees en er werd een uitwisselingsmoment tussen mentoren gehouden. [gemakssteekproef]. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020.

59,8%

van de kinderen en jongeren
in een kwetsbare situatie gaven
aan dat hun ouders het financieel
moeilijk hebben

Er is ook een indirecte impact van werk op personen tussen 0 en 25 jaar via het huishouden waar ze deel van uitmaken. In Europa werd ondanks de steunmaatregelen van de overheid, het **inkomensverlies** in 2020 per huishouden geschat op 5.4%.¹⁰⁶ In een bevraging bij kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie gaf 59.8% aan dat hun ouders het financieel moeilijk hebben.¹⁰⁷ Uit ander onderzoek bleek dat de meest kwetsbare werknemers, inclusief studenten, meer inkomen verloren hadden dan andere werknemers.¹⁰⁸

De OESO stelde dat er een stijging was van kinderarmoede en dat dit in combinatie met het sluiten van scholen het risico op **kinderarbeid** vergrootte. Wetenschappelijk bewijs voor deze hypothese is er momenteel nog niet.¹⁰⁶

Beleid dient **aandacht te hebben voor jeugdwerkloosheid** en de obstakels van personen in kwetsbare situaties op de arbeidsmarkt.

Vanuit onderzoek weten we dat de **versnelde digitalisering** kan leiden tot nieuwe ongelijkheden of bestaande ongelijkheden op de arbeidsmarkt kan versterken voor jongvolwassenen met een migratieachtergrond. Beleid moet aandacht hebben voor de impact van de coronamaatregelen, zoals de versnelde digitalisering, op de toegang tot de arbeidsmarkt.¹⁰⁹

106- Ides Nicaise e.a., 'The impact of the COVID -19 crisis on vulnerable groups in the EU: Homeless people, migrants, Roma, people with disabilities and vulnerable children', niet gepubliceerd. Methodologie: Reflectie over de status van de kennis door een inzicht te geven in het bestaande onderzoek (empirisch). Geografische scope: EU (incl. België). Onderzoekperiode: tot eind mei 2021.

107- Uit de Marge, 'De impact van de COVID-19-maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties', mei 2020, p. 31. Methodologie: Bevraging. Respondentengroep: kwetsbare kinderen en jongeren via de jeugdwerkwijzers. Respondentenaantal: 2,412 kinderen en jongeren uit 35 gemeenten [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoekperiode: 2020.

108- Elke Van Hoof e.a., 'Living Document I: Belgian mental health (care) data repository version 5; Zenodo, 7/05/2021. Bron: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4415442>. Methodologie: Systematische analyse waarbij de bevindingen van resultaten besproken worden en er een algemene conclusie genomen wordt. Hier gaat het om de onderzoeken met het laagste

109- Duo for a job, 'Covid-19 drijft ongelijkheden op de arbeidsmarkt op de spits'. Methode: Rapport is gebaseerd op de ervaringen van DUO for a JOB en een enquête: elektronisch en telefonisch. Respondentenaantal: 128 mentees en 195 mentoren beantwoorden een vragenlijst. Er werden ook 5 lange individuele interviews gehouden om meer in detail te praten met mentees en er werd een uitwisselingsmoment tussen mentoren gehouden. [gemakssteekproef]. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020.

DE IMPACT VAN DE CORONAMAATREGELEN

OP KINDEREN, JONGEREN EN JONGVOLWASSENEN:
EEN SYSTEMATISCHE LITERATUURSTUDIE

AUTEURS

Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi)

Jeugdonderzoeksplatform (JOP)

Dr. Susan Lagaert en Prof. Dr. Lieve Bradt,
Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit,
verbonden aan het Jeugdonderzoeksplatform (JOP)

Met dank aan de deelnemers van het IMPULS evenement.

OPDRACHTGEVER

Departement Cultuur, Jeugd en Media

VORMGEVING

Eline Cornelissen - www.elinecornelissen.be

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi)
Kon. Maria Hendrikaplein 5/201
9000 GENT

© 2022, Kenniscentrum Kinderrechten en Jeugdonderzoeksplatform,
All rights reserved

Niets uit deze uitgave mag veeleenvoudig en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor educatieve, pedagogische en sociale doeleinden die geen commercieel oogmerk hebben, mag al het materiaal vrij gebruikt worden mits correcte bronvermelding van deze publicatie.

KENNISCENTRUM KINDERRECHTEN VZW (KEKI)
- CHILDREN'S RIGHTS KNOWLEDGE CENTRE

info@keki.be

www.keki.be

[facebook.com/KeKivzw](https://www.facebook.com/KeKivzw)

twitter.com/kekivzw

[linkedin.com/company/kenniscentrumkinderrechten](https://www.linkedin.com/company/kenniscentrumkinderrechten)

JEUGDONDERZOEKSPLATFORM (JOP)

www.jeugdonderzoeksplatform.be

twitter.com/JOPonderzoek